

Tek-Parti Döneminde Akademik Bir Dergi: Siyasî İlimler Mecmuası*

Salih Zeki Haklı

Dr., Siyaset Bilimci

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 78, Bahar 2015, s. 105 - 122

Giriş

Siyasî İlimler Mecmuası, 1931 senesinde “*Mülkiye Mektebi Mecmuası*” adıyla Mülkiye Talebe Cemiyeti tarafından aylık olarak çıkartılmaya başlanmıştır. 1932 senesinde adı “*Mülkiye Mecmuası*” olarak değişen dergi, 1934 senesinde “*Mülkiye İctimaî İlimler Mecmuası*” olarak ismini değiştirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün 1934 senesinde Mülkiye Mektebi’nin ismini Siyasal Bilgiler Okulu şeklinde değiştirmesinden sonra 1935 yılında “*Siyasal Bilgiler Mecmuası*” adını almıştır. 1937 senesinde bir kez daha ismini değiştiren dergi, yayın hayatına verdiği 1955 senesine kadar “*Siyasî İlimler Mecmuası*” adı altında yayınlanmış ve 1956 senesinin Ocak ayından itibaren yerini “*Siyasî İlimlerde Fikir Dünyası*” dergisine bırakmıştır.

Sıddık Sami Onar, Namık Zeki Aral, Hilmi Ziya Ülken, Ali Fuat Başgil, Ömer Lütfi Barkan ve Etem Menemencioğlu başta olmak üzere Mekteb-i Mülkiye hocalarının siyasî, iktisadî, malî ve idarî meseleler üzerine yazdıkları makalelerin yayınladığı derginin yazı işleri müdürlüğünü Hasan Şükrü Adal üstlenmiştir. Derginin yirmi ikinci sayısından itibaren ünlü şair Ahmet Haşim’in kısa denemeleri ve hikâyeleri yayınlanmış ve bu seri yazılar, Haşim’in vefat ettiği döneme kadar düzenli bir şekilde devam etmiştir. Ahmet Haşim’in 4 Haziran 1933’te vefat etmesi üzerine dergi tarafından “*Ahmet Ha-*

* Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

şim” özel sayısı çıkartılmış ve bu sayıda şairin hayatı, şahsiyeti ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İlk sayısı 1931 senesinin Nisan ayında yayımlanan Siyasî İlimler Mecmuası'nın yayım hayatına başladığı dönem, gazete ve dergilerin tek parti iktidarı tarafından sıkı bir şekilde takip edildiği, çeşitli engellemelere ve de baskılara maruz kaldıkları bir döneme denk düşmektedir. 1925 ila 1929 yılları arasında yürürlükte olan Takrir-i Sükun Kanunu vasıtasıyla yeni rejimin ilkelerine muhalif yayın yapmakla suçlanan birçok gazete ve dergi Bakanlar Kurulu kararlarıyla kapatılmıştır.¹ 25 Temmuz 1931 tarihinde kabul edilen Matbuat Kanunuyla birlikte yaşanan baskı daha da artarak, gazete ve dergi yayımıyla ilgili engelleyici tedbirler artırılmıştır. Öyle ki Kanunda; gazete ve dergi yayımı için gerekli şartların ayrıntılı ve sınırlandırıcı bir şekilde sayılması, ihdas edilen matbuat suçlarının çeşitli olması, yayımlanması yasaklanan hususların tek tek sayılması ve ülkenin genel siyasetine aykırı görülen yayınlardan dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla geçici süreliğine kapatılması gibi hususlar düzenlenmiştir.²

Siyasî İlimler Mecmuası yirmi dördlük yıllık yayın hayatı boyunca akademik yayın organı olmasının da etkisiyle günlük siyasî tartışmalara neredeyse hiç girmemiş ve yayın hayatını kesintisiz bir şekilde sürdürebilmeyi başarmıştır. Dergi, Siyasal Bilgiler Okulu'nun süreli yayını olması nedeniyle Okulda verilen siyasî, idarî, iktisadî, malî ve felsefî eğitimlerle ilgili teorik meseleler üzerinde durmayı tercih etmiştir. Yazar kadrosunun akademisyenlerden kurulu olması derginin belirli bir entellektüel yayın çizgisine sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, yayınlanan yazıların çoğunlukla siyasî, idarî, iktisadî, malî ve felsefî konular üzerine olmasına rağmen; kanunî ve idarî meseleler üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Nitekim dergide, çıkarılan kanunlar hakkında inceleme yazıları yayınlanmış, kamu kurumlarının tarihsel gelişimleri ve teşkilat yapıları hakkında bilgiler verilmiş ve kamu bürokrasisinin örgütlenme şekliyle ilgili özel dosyalar hazırlanmıştır. Bu inceleme dosyalarında yeniden kurumsallaşmaya çalışan yeni bürokrasinin rasyonel bir şekilde örgütlenebilmesi için özel çalışmalarda bulunulmuştur. Bu amaç doğrultusunda Batılı ülkelerdeki idarî, malî ve bürokratik yaklaşımlar ve kurumlar incelenerek; eğitim, tarım, şehircilik ve sanayi alanlarındaki uygulamaların Türkiye'de tatbik edilip edilemeyeceği konuları tartışılmıştır.

1 Mete Tunçay, "Tek Parti Döneminde Basın", *Eleştirel Tarih Yazıları*, Der. H.B. Türk, H.E. Beriş, Liberte Yayınları, Ankara, 2005, s. 124.

2 Uygur Kocabaşoğlu, "Tek Parti Döneminin 'Matbuat'ı Üzerine Gözlemler", *Mete Tunçay'a Armağan*, Der. M.Ö. Alkan, T. Bora, M. Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 590. Kanunun tam metni için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001881.pdf

Dergide Mülkiyeye ilgili haberlere de yer verilmiş, Mülkiye'nin kuruluş yılı-dönümlerinde okul tarihçesi ve mevcut durumu hakkında yazılar yayınlanmış ve hayatlarını kaybeden mezunlarla ilgili haberler yayımlanmıştır.

Dergi bu denli zengin bir muhtevaya sahip olmakla birlikte, genel olarak akademik niteliği ön plana çıkan bir yayın olmuştur. Dergide düzenli olarak yer alan “*Ayın Siyasası*” başlıklı bölümde, dünyada gerçekleşen siyasî olaylar, özellikle II. Dünya Savaşı öncesi gelişmeler, ittifaklar, anlaşmalar ve ülkeler arasında yaşanan gerilimlerle ilgili haberler verilmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde dünya siyasetinde etkin rol oynayan ülkelerin siyasî sistemleri ve sosyalizm, faşizm, sendikalizm, kapitalizm, demokrasi gibi dayandıkları ideolojiler hakkında dosyalar hazırlanarak okuyuculara bu sistemler detaylı bir şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Siyasi sistemlere ve ideolojilere ilişkin teorik bilgilerin yanı sıra, bu ideolojileri benimseyen ülkelerin pratikte karşılaştıkları sorunlara değinilmiş ve gerek telif gerekse tercüme yazıların yayınlaması yoluyla detaylı bilgiler sunulmuştur. Bu minvalde dergide Namık Zeki Aral ve Ömer Lütfi Barkan finans, bütçe ve iktisat meseleleriyle ilgili makaleler neşrederken, Etem Menemencioğlu ve Ali Fuat Başgil bireysel hürriyet ve demokrasi üzerinde durmuşlardır. Hilmi Ziya Ülken psikoloji üzerine yazarken, Sıddık Sami Onar ve Burhan Belge devletçilik ve milliyetçilik ilkeleri ile adalet teşkilatı konularıyla meşgul olmuşlardır. Bu ve diğer birçok yazıda tek bir görüşün ifade edilmesinden ziyade birbirinden farklı siyasî, iktisadî ve malî değerlendirmeler yayımlanmıştır.

Bu çalışmada ise tek-parti iktidarının önce parti programına daha sonra anayasaya yerleştirdiği ilkelerin arasında yer alan devletçilik ve milliyetçilik ilkeleri ile bilhassa 1946 senesinde yirmi iki yıllık tek-parti döneminden çok-partili siyasî hayata geçilmesiyle birlikte demokrasi ve bireysel hürriyet prensiplerinin Siyasî İlimler Mecmuası'nda nasıl ele alındığı incelenecektir. Bu itibarla, 1931 ila 1946 yılları arasında yaşanan büyük siyasî, iktisadî ve sosyal değişimlerin akademide nasıl görüldüğü ve de izah edildiği meselesi de ele alınacaktır.

Hangi Devletçilik?

1929 ekonomik buhranının dünya ticaret hacmini daraltan ve ihraç malların fiyatını azaltan olumsuz tesirlerinin Türkiye ekonomisini de etkilemesi ve 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) kısa süre içerisinde sağladığı olağanüstü ve hiç beklenmedik başarısı hükümetin devletçilik ilkesini benimsemesi sonucunu doğurmuştur. SCF'nin kapatılmasından sonra yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal, SCF'nin kabul ettiği tarzda

bir fırka programına ihtiyaç duyulduğunu hissetmiş ve devletçilik kavramı üzerinde duran bir konuşma yaparak Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) programının bir unsuru olarak devletçilikten ilk kez söz etmiştir.³ Tüm dünyada kabul edilen bu yeni görüş Türkiye’de de uygulamaya konulmuş ve böylece ilk başlarda İsmet Paşa’nın Sivas’ta dile getirdiği şekliyle mutedil devletçilik⁴ daha sonra sadece devletçilik olarak adlandırılan sistem 10 Mayıs 1931 tarihli Kurultay’da CHF’nin programına girmiştir.

Devletçilik ilkesinin kabulünden sonra devletçilik ilkesinin ne anlama geldiğine, prensibin bilhassa sosyalist ve faşist devletlerdeki sisteme hangi yönlerden benzediğine ve farklılaştığına ilişkin yazılar yayımlanmaya başlamıştır. Başbakan İsmet Paşa devletçilik fikriyle ilgili olarak Kadro dergisi için özel olarak kaleme aldığı makalesinde, devletçilik ilkesinin Türkiye’nin muhtaç olduğu sanayii, teşkilatı ve araçları ancak devletin yardımı ile kurabilmesini sağlayacak bir düşünce sistemi olduğunu belirtmiştir.⁵ Devletçilikle ilgili görüşlerini iktisadî devletçilik olarak adlandıran Ahmet Hamdi Başar ise iktisadî sahada ferdin yapamayacağı işlerin görülmesi şeklinde kısaca tanımlanan devletçilik fikrinin daha geniş bir perspektifle incelenmesi gerekliliğine inanmıştır. Devletin iktisadî hayatı sıkı bir şekilde denetleyen bir hükümet diktatörlüğü kurmadığını ifade etmekle birlikte serbest teşebbüsün iktisadî buhranlara neden olduğunu ve bundan dolayı iktisadî hayatın devlet eliyle düzenlenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.⁶ İktisadî devletçiliğin faşizm gibi idarî devlet mekanizmasının bir nevi biçim değiştirmiş şeklinden ibaret olmadığını ifade ederek, ekonomik krizin Marksizmin iddia ettiği gibi sınıf çatışmasından da kaynaklanmadığı için iktisadî devletçilik düşüncesinin liberalizmle birlikte faşizme ve sosyalizme de mesafeli olduğunu dile getirmiştir.⁷

Değişik mahfillerde devletçilikle ilgili görüşler açıklanırken Siyasal İlimler Mecmuası’nda da konuyla ilgili makaleler yayımlanmaya başlamıştır. Nitekim Sıddık Sami Onar, devletçilikle ilgili yazmış olduğu yazısında, liberal ve bireyci görüşlerin tüm dünyada artık terk edildiğini ve bu görüşlerin yerine devletçilik prensibinin dünyada artık hâkim görüş haline geldiğini belirterek, Türkiye’nin de aynı eğilimi göstermesinin tek çıkar yol olduğunu belirtmiş-

3 Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 59.

4 Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, AİTİA Yayınları, Ankara, 1981, s. 42.

5 İsmet İnönü, “Firkamızın Devletçilik Vastısı”, *Türkiye’de Devletçilik*, Der. Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 41.

6 Ahmet Hamdi Başar, “İktisadî Devletçilik ve Mevzuları”, Der. Nevin Coşar, a.g.e., s. 30.

7 Ahmet Hamdi Başar, “İktisadi Devletçilik Hakkında Konferans”, *Kooperatif Dergisi Seçilmiş Makaleler*, Mart 1933, 10, s. 174.

tir. Onar'ın yazıları incelendiğinde devletçi politikaların uygulanmasının zaruryeti hususunda yeni rejimle aynı düşünceleri ve aceleciliği paylaştığı görülmektedir. Türkiye'nin varlığını ve bağımsızlığını koruyabilmesi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde fakirleşen ve ezilen halkın bir an evvel refaha kavuşabilmesi ve diğer ülkelerin uzun zaman içerisinde başardıklarının daha az zamanda gerçekleştirebilmesi için devletçiliğin benimsenmesi dışında yol bulunmadığına inanmaktadır.⁸

Tek-parti döneminde dergide devletçilik ilkesinin desteklendiği ve iktisadî devlet teşekküllerine ilişkin bir dizi tanıtıcı yazıların yayımlandığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra çok-partili siyasî hayata geçmesi etkisini ekonomide de göstermiş ve on altı yıl kesintisiz olarak uygulanan kapalı, korumacı ve devletçi iktisat politikaları terk edilmeye başlanmıştır.⁹ Mamafih yeni iktisadî döneme girilmesine rağmen Siyasî İlimler Mecmuası'nda yayımlanan yazılarda devletçilik ilkesinin öneme ve demokrasiyle arasında müspet ilişkinin bulunduğuyla ilişkin yazılar yayımlanmaya devam etmiştir. Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin eriştiği maddî ve sınaî seviyeye ancak gerçek devletçi anlayışla ulaşabileceğine inanan Hasan Refik Ertuğ, devletçiliğin geçmişteki yanlış uygulamalar ve denetimsiz bir şekilde sürdürülmesi nedeniyle gerçek manasını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir. Fakat yazar, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa koalisyonuna dâhil olması nedeniyle faşist veya komünist bir devletçiliği sürdürebilmesinin mümkün olmadığını farkında olduğu için bu hususta bazı noktaları detaylı şekilde izah etmektedir. Nitekim Ertuğ'a göre üretim araçlarının tamamının devlet veya kooperatiflerin elinde toplanmasını vaaz eden mutlak devletçilikle kendisinin savunduğu devletçilik birbirinden farklıdır. Parti ve hükümet politikası olarak kabul edilen devletçilik ilkesi; devletin kâr elde etmek gayesiyle hareket etmemesi, bütçe açıklarını kapatmada devletçiliği bir araç olarak görmemesi, ferdî teşebbüse bırakılan ticarî sahalarda faaliyette bulunmaması ve devlet tarafından kurulan teşebbüslere mümkün mertebeye ferdî teşebbüsleri dâhil etmesi anlamlarına gelmektedir. Buradan hareketle devletçiliğin terk edilmesinin büyük bir hata olacağını belirterek, zikrettiği hassasiyetler dikkate alınmak suretiyle kalkınma için en mühim araç olan devletçiliğin ıslah edilmesini teklif etmektedir.¹⁰

8 Siddik S. Onar, "Devletçilik ve İdare Hukuku", *Siyasal Bilgiler Mecmuası*, Ocak 1937, 70, s. 2.

9 Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 74.

10 Hasan Refik Ertuğ, "Devletçiliğe Dair", *Siyasal İlimler Mecmuası*, Nisan 1949, 217, s. 2-3.

Muhtar Yazır da çok-partili dönemde demokrasi ile devletçiliğin bir arada nasıl var olabileceği meselesi üzerinde duran bir diğer yazar olmuştur. Yazır'a göre demokrasinin layıkı veçhiyle vücut bulabilmesi için bireyin serbestçe hareket edebileceği bir alanın varlığı elzemdir. Böyle bir ortamda devlet ile milleti iki farklı varlık olarak kabul eden eskinin devletçilik anlayışı olumsuz neticelere sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte geniş serbestiyet tanınan bireyin meydana getirebileceği şahsî tahakküm de istenmeyen sonuçlar verebilecektir. Her iki durumun birbirine benzer aşırılığı beraberinde getirme riski yüksektir. Bu nedenle, Yazır, çözüm olarak demokrasi ile mutedil devletçiliğin bir arada yaşayabilecekleri siyasî ve iktisadî modeli tavsiye etmiştir. Müsrif ve gayesini yitirmiş devletçilik anlayışı esas alınarak modern devletin bireylerin karşısına heybetli bir kapitalist gibi çıkması ve özel teşebbüslerin üstünde hâkimiyet kurması kabul edilemez. Modern devlet iyi teşkilatlanmış hukuk düzeni içinde bireylerin özerk teşebbüslerine nizam veren, onları denetleyen ve genel iktisadî politikaları belirleyen bir yapıda tezahür etmelidir.¹¹

Yeni Devlet, Yeni Millet, Yeni Milliyet

Tanzimat döneminden itibaren millet, vatandaş ve milliyetçilik tanımlarının nasıl yapılacağı ve bu kavramlara ait muhtevaların hangi değerler esas alınarak oluşturulacağı en çok tartışılan meselelerin başında yer almıştır. Nitekim meşrutiyet döneminde artarak devam eden bu tartışma, millî mücadele yıllarında ve cumhuriyet döneminde de etkisini göstermiştir. Millî mücadele yıllarında -Mustafa Kemal Paşanın 1 Mayıs 1920 tarihli Büyük Millet Meclisindeki konuşmasında da belirttiği gibi- İslamiyeti ve de Türkiye'deki müslüman toplulukları esas alan millet anlayışı hâkimken cumhuriyetin ilanından -bilhassa 3 Mart 1924 tarihindeki radikal değişikliklerden- sonra din ve mezhep bağına dayalı millet anlayış yerini Türklüğü esas alan milliyetçiliğe devretmiştir. 15 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kurulması, 10 Mayıs 1931'de gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 3. Büyük Kurultayında milliyetçilik ilkesinin de arasında yer aldığı altı okun Fırkanın bağlı olduğu ve uygulayacağı ilkeler olarak kabul edilmesi, 10 Nisan 1931'de kapattırılan Türk Ocakları'nın yerine 19 Şubat 1932'de Halkevlerinin kurulması ve 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nce düzenlenen Birinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi'nin tartışılması gibi hadiseler Türk milliyetçiliğinin yeni muhtevalarını oluşturmaya başlamıştır.

11 Muhtar Yazır, "Demokrasi ve Devletçilik", *Siyasal İlimler Mecmuası*, Ocak 1950, 226, s. 384.

Nitekim bu dönemde Siyasî İlimler Mecmuasında da millet, milliyet ve milliyetçilik meseleleri ele alınmış ve bu kavramların hangi manalara karşılık geldikleri incelenmiştir. Dergide milliyetçilikle ilgili yayımlanan değerlendirme yazılarına genel olarak bakıldığında bu yazıların belirli bir ciddiyet ve sakinlikle kaleme alınmış oldukları görülmektedir. 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi rejimin idarecileri ve ideologları tarafından “kanın kudreti, öz Türk, Türkiyelilerin Batı Türkleri olarak adlandırılması” gibi ırkçılığa ve şiddete varan ifadelerle izah edilen siyasal-ideolojik milliyetçilik anlayışı,¹² Siyasî İlimler Mecmuasındaki milliyetçilikle ilgili yazılarda görülmemektedir.

Dergideki yazılarında Türk milliyetçiliğini Anadoluçuluk düşüncesi ekseninde ele alan Mahmut Sadi [Irmak] “Türk Milletinde İrsî Hamule” başlıklı yazısında cumhuriyet dönemindeki bu yeni milliyetçilik anlayışını Anadolu kültürüne yüklediği anlam ve Osmanlı kültürünün tenkidi üzerinden değerlendirmiştir.¹³ Bir milletin en büyük servetinin o millete mensup kişilerin dimağlarında yer alan ırsî hamule (yük) olduğunu belirten Mahmut Sadi, Osmanlı kültürünü bu gerçeği asırlar boyunca göz ardı etmekle eleştirmiştir. Yazara göre Osmanlı kültürünün ürettiği eserlerle Anadolu-Türk kültürünün eserleri kıyaslandığında eski kültürün ne denli yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yetersizliğin nedenlerinin başında Osmanlı'nın ırsî hamuleyi benimsememiş olması gelmektedir. Bundan dolayı Osmanlı dönemi klasik edebiyat halkın kendi içinde yaşattığı türkü edebiyatının topuğuna dahi ulaşmayı başaramamıştır. Nitekim türkü edebiyatının temsilcileri olarak zikrettiği Yunus Emre ile Karaca Oğlan'ın bir eşini divan edebiyatında bulmanın mümkün olmadığını ileri sürmüştür.

Mahmut Sadi, Anadolu kültürünün Osmanlı kültüründen üstün olduğunu ifade etmesinin yanı sıra çağdaş Avrupa medeniyetiyle aynı ilmî ve sosyal seviyede olduğunu göstermeye çalışmıştır. Özgüvene dayalı bir gayret gibi görünse de on dokuzuncu yüzyıl İslamcı düşünürlerinin Avrupa'daki bilimsel gelişmelerin yüzyıllar önce Kuran'da yer aldığını zikretmelerine benzer mahcubiyetleri taşıyan bir usulü tercih ederek, İstanbul'un bile yüzü görmeyen Erzurum'un çocuğu olarak adlandırdığı Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Darwin'den yüz elli yıl önce evrim teorisini keşfettiğini, yine sosyal dayanışma sahasında en ileri sendika teşkilatı gibi çalışan mahalle sandıklarının Anadolu'nun bazı yerlerinde hala yaşadığını ifade etmiştir.¹⁴

12 Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 35-36.

13 Anadoluçuluk düşüncesiyle ilgili detaylı okuma için bkz. Seçil Deren, “Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi”, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Milliyetçilik*, c. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 533-540.

14 Mahmut Sadi, “Türk Milletinde İrsî Hamule”, *Mülkiye İctimai İlimler Mecmuası*, Ekim 1934, 43, s. 6.

Siyasî İlimler Mecmuası'nda milliyetçilikle ilgili en kapsamlı inceleme yazıları Fuat Bayramoğlu tarafından kaleme alınmıştır. 1939 ve 1940 yıllarında milliyetçilikle ilgili on bir yazı yayımlayan Bayramoğlu; millet, milliyet ve ümmet kavramlarının Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde ne anlama geldiklerini tarihsel ve ilmi surette izah etmiştir. Bayramoğlu'na göre millet mefhumu Osmanlı siyasetinde din, şeriat ve mezhep manalarını ihtiva ederken; cumhuriyetle birlikte toprağın, menşein, ahlak ve adetlerin ve dilin birliği neticesinde yaşayışında ve sosyal vicdanında birlik ve beraberliği sağlamış doğal insan topluluğu anlamını kazanmıştır.¹⁵ Bayramoğlu yaptığı bu tanımlamadan hareketle milletin ırka, dile ve iradî birlikteliğe istinat edilemeyeceğini belirterek, milleti kolektif şuurun sağladığı erdem, ırk, dil, din, tarih, iktisadi menfaatler gibi sayıdaki maddi ve ruhî unsurun tarihsel süreç içinde meydana gelen mükemmel bir sentezi olarak kabul etmiştir.¹⁶

Milletin nasıl teşekkül ettiğini ilmî ve tarihsel açıdan tetkik eden Bayramoğlu'na göre milletin oluşumunda ve devamında din –dolayısıyla İslamiyet- artık fazla bir anlam taşımamaktadır. Burada dikkati çeken husus incelemesinin tamamında milletlerin tekevvün edişinde doğal ve toplumsal hadiseleri dikkate almasına karşın dinin milletleşme süreciyle olan ilişkisini tarihsel bir dönemde olup biten geçici bir durum olarak görmesidir. Bayramoğlu on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Balkanlardaki ulusalcılık hareketini başlatan kiliseler, dini akideler ve duygular¹⁷ ile millî mücadele yıllarında siyasî ve toplumsal meşruiyetin din vasıtasıyla sağlanmaya çalışılmasına hiç değinmemektedir. Bununla birlikte Türk milleti veya diğer milletler açısından dinin taşıdığı kıymetin ne olduğuna ilişkin herhangi açıklayıcı görüş de sunmamaktadır. Bayramoğlu'nun milletleşme süreci açısından dine ilişkin değerlendirmeleri daha çok Comte pozitivizminin başlangıç durumuna karşılık gelen ve de bilimsel gelişmenin sağlanabilmesi için aşılması gereken teolojik hal düşüncesini esas alır görünmektedir. Nitekim, Bayramoğlu'na göre, dinin millet olabilme açısından kıymeti tarihsel bir dönemle sınırlıdır ve günümüz açısından artık ehemmiyeti kalmamıştır. Din artık sadece şahıs ve vicdan işi olup, müminlerin vicdanında kendine yer edinmiştir. Mazide milli birliği yaratan en mühim unsur olmasına karşın milletleşme sürecindeki ehemmiyetini gitgide kaybetmiştir. Dinî kaideler ve duygular milletle ilgi-

15 Fuat Bayramoğlu, "Millet, Milliyet ve Ümmet Kelimelerinin Mana Değiştirmeleri", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ağustos 1939, 101, s. 190.

16 Fuat Bayramoğlu, "Milliyetçiliği Anlamak İçin III", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Kasım 1939, 104, s. 402-405.

17 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 50.

li mevzulardan her geçen gün uzaklaşmakta ve neredeyse hiçbir siyasî etkisi bulunmayacak seviyeye inmiştir.¹⁸

Bayramoğlu'nun millet ve milliyetçilik düşüncesinde insanlara önderlik edecek ve istikamet tayin edecek "Şef" düşüncesi önemli yer tutmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'e ve İsmet İnönü'ye şef unvanlarının verildiği yıllarda şeflik düşüncesinin hangi teorik boyutta ele alındığı bu yazılarda görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra 26 Aralık 1938'de gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin olağanüstü büyük kurultayında Atatürk'e "ebedi şef", İsmet İnönü'ye ise "milli şef" unvanları verilmiştir. Kurultayda yapılan tüzük değişikliğine ilişkin gerekçe metninde yer alan Şef(ler)e ve Şeflik sistemine ilişkin "Millet arasında politik kanaatleri birbirine uygun olanlar kendi halinde dağıntıktılar. Bunları ancak bir Şef birleştirir ve hepsini bir teşkilat altında toplar" şeklindeki satırlar ile Bayramoğlu'nun görüşlerinin neredeyse birbiriyle aynı olduğu görülmektedir.

Bayramoğlu da, parti görüşüne benzer şekilde, şeflere insan topluluklarının millete dönüşebilmeleri ve var olan bu milletin barış ve huzur içinde yaşayabilmesi için ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir. Millet idealini kendi şahıslarında somutlaştıran şefler, tüm teori ve doktrinlerden daha kıymetli birer birleştirici unsur olmaktadır.¹⁹ Halkın takip ettiği kahraman milletin ihtiyaç duyduğu fikrî kuvveti kendi şahsında somutlaştırmaktadır. Böylelikle şefin vaaz ettiği düşüncelerin benimsenmesi ve takip edilmesi sayesinde milli birlik tesis edilmektedir.²⁰ Milletten karşılaştığı zor hadiseler karşısında başarılı olabilmesi şefin önderliğinde birliğini muhafaza edebilmesi neticesinde mümkün olabilmektedir.²¹

Şefi siyasî hiyerarşinin en üst katına yerleştiren Bayramoğlu, şefin statüsünü hedef alan siyasete ve siyasetçilere yönelik sert sözler sarf etmektedir. İnsanların büyük tehlikeler atlattıktan sonra, anlaşılamayacak şekilde, şeflerini gereksiz bulmaya başladıklarını ve onlardan kurtulmaya çalıştıklarını ifade ederek, hakiki şeflerin yerini siyaset madrabazlarının ve lakırdı bezirgânlarının almasının olumsuz neticelerinden bahsetmektedir.²² Milleti meydana getiren tarih açısından devlet adamlarının büyük önemi haiz olduğunu söyleyerek; Büyük Petro, Napoleon ve Atatürk gibi devlet ve reform adamlarının etraflarında millet fikrinin toplandığı birer kutup olduğunu be-

18 Fuat Bayramoğlu, "Milliyetçiliği Anlamak İçin VII", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Nisan 1940, 111, s. 166.

19 Fuat Bayramoğlu, "Tarih, Şef, Milli Birlik", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Temmuz 1940, 112, s. 175.

20 Fuat Bayramoğlu, *a.g.m.*, s. 176.

21 Fuat Bayramoğlu, "Hakiki Kuvvet", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Eylül 1940, 114, s. 285.

22 Fuat Bayramoğlu, *a.g.m.*, s. 286.

lırtmaktadır. Atatürk'ün ölümünden sonra bütün Türk milletinin etrafında toplandığı ve milletin ümidinin ve yurtseverliğinin şahsında tecelli ettiği İsmet İnönü gibi şeflerin bir mıknaş gibi milli hisleri kendileri etrafında birleştirdiğini ifade etmektedir.²³

Siyasî İlimler Mecmuasında tartışılan Türk milliyetçiliğinin muhtevasının nasıl oluşacağı tartışmalarına dâhil olan bir diğer düşünür Burhan Belge'dir. Görüşlerini Kemalizm ekseninde aktaran Belge, dergideki yazılarında, Türk milliyetçiliğinin ne olduğunu ve aynı zamanda ne olmadığını izah etmeye ve ayrıca Türk milliyetçiliğinin, tabiri caizse, efradını cami ağyarını mani bir tanımını yapmaya çalışmıştır. Böyle bir hassasiyetten hareketle, Belge öncelikle milliyetçilikle ilgili cumhuriyet dönemine kadar gelen mevcut milliyetçi yaklaşımları değerlendirmiştir. Yazara göre Türk milliyetçiliğinin nazarı esasları meşrutiyetten cumhuriyete kadar layıkı veçhiyle işlenememiştir. Her bir eksik hamle nedeniyle bu yaklaşımlar Türk milliyetçiliğini izah etmede kifayetsiz kalmışlardır. Türk ırkındanım, garp medeniyetindenim, İslam ümmetindenim diyen Gökâlçî anlayışın, Türkçe konuşan Müslüman topluluklarının birliğini esas alan ümmetçi anlayışın, Türkçülüğü Anadolu coğrafyasıyla sınırlı tutan yaklaşımın ve Türkiye'de yaşayan herkesi Türk diyen anlayışın yetersiz veya hatalı olduğunu belirtmiştir.²⁴

Burhan Belge'ye göre, kurulan yeni devletin eski düzene ait tüm unsurları arkasında bırakarak tamamen yeni bir sistem kurmuş olduğu nazarı itibara alınmadan Türk milliyetçiliğinin ne ve nasıl olması gerektiğinin anlaşılması mümkün değildir. Yeni devletin kurucu kadrosunun cumhuriyetin yaşaması için bambaşka bir zihniyet dünyasına ihtiyaç duyulduğunun farkında olduklarını ve bu nedenle Osmanlı dönemine ait siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel unsurları kendi içinde toplayan eski dünya görüşünün mutlak suretle bertaraf edilmesi gerektiğini kabul ettiklerini dile getirmiştir.²⁵ Elbette bu yaklaşım kendisini milliyetçilik anlayışının oluşturulmasından da göstermiştir. Burhan Belge de benzer şekilde eski dönemin turancı ve ümmetçi millet ve vatan anlayışlarını reddederek, Türk milleti ve Anadolu vatani fikrini esas alan milliyetçilik düşüncesini benimsemiştir. Yazara göre eski yaklaşımlardan herhangi birine meyletmek gereksizdir zira, yeni cumhuriyetin misak-ı milli, milli mücadele ve Lozan antlaşması merhalelerinden geçtikten sonra elde ettiği Kemalizm Türk milliyetçiliğinin tespiti ve tarifi hususunda baş-

23 Fuat Bayramoğlu, "Milliyetçiliği Anlamak İçin VII", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Nisan 1940, 111, s. 162.

24 Burhan Belge, " 'Milliyetçilik' Mefhumunda Yeni Bir İstihaleye Doğru", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Temmuz 1943, 148, s. 193-195.

25 Burhan Belge, "Milliyetçiliğin Açık Havasında", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Mayıs 1944, 158, s. 97.

ka bir arayışı gereksiz kılmıştır.²⁶ Ulaşılan bu seviyede Türkün ne veya kim olduğu ve hangi topraklar üzerinde yaşadığı gibi meselelerin tartışılmasına gerek duyulmamaktadır. Tekevvün eden millî şuur artık tefekküre dayalı bir hamle olmaktan ziyade aksiyonu esas alan muhtevaya sahip bulunmaktadır.²⁷

Belge Türk milliyetçiliğini Kemalizm üzerinden yeniden kurgulamaya çalışırken, istifade ettiği en önemli görüşlerin başında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin 1932 yılında gerçekleştirdiği ilk bilimsel kurultayda tartışılan "Türk Tarih Tezi" gelmektedir. Öyle ki Belge bu anlayıştan hareketle sadece milliyetçiliği değil, "Atatürk hümanizması" adını verdiği bir anlayışı da izah etmektedir. Türk Tarih Tezi'nin Önasya'yı ve de Etiler, Frigyalılar ve İyonya gibi Antik Yunan öncesi kültürleri de tarihin birer parçası olarak kabul etmesi neticesinde sadece Türk milliyetçiliğiyle birlikte Antik Yunan ve Roma dönemlerinden öncesini dikkate almayan garp hümanizmasından daha kapsamlı bir hümanizmanın da inkişafı sağlanmaktadır. Bu yaklaşım Türk tarihinin ve kültürünün Etiler'den cumhuriyete kadar Anadolu'da var olan tüm devletlerin kültürlerine vakıf olunması sağlamakta kalmamakta aynı zamanda Türk insanının hem kendi benliğinde insanlık tarihini hem de insanlık tarihinde de kendi benliğini keşfetmesini sağlamaktadır.²⁸ Kemalizm böyle bir imkânı sağladığı için hem insana ait bilgiyi hem de insan sevgisini sağlamaktadır ki bu bilgi ve sevgi Atatürk hümanizmasının kıymetini açık şekilde ortaya koymaktadır. Belge, Kemalizmi, sahip olduğu bu hususiyetler nedeniyle ileri, müspet, yapıcı ve genç bir nasyonalizm olarak tanımlamaktadır.²⁹

Demokrasi ve Hürriyet

Siyasî İlimler Mecmuasında tek-parti iktidarı tarafından çokça dile getirilmeyen demokrasi, insan hakları ve bireysel hürriyetlerle ilgili önemli ve cesur yazılar da yayımlanmıştır. Bilhassa Etem Menemencioğlu ve Ali Fuad Başgil, kaleme aldıkları yazılarında ağırlıklı olarak demokrasi ile temel hak ve hürriyetler meselesine temas etmişlerdir. 1930'ların Türkiye'sinde liberalizmin hem düşünce hem de politika açısından tüm dünyada başarısız sonuçlara neden olduğu düşüncesi ilmî ve siyasî çevrelerde kesin bir şekilde kabul edilirken,³⁰ mezkûr yazarların demokrasi ve hürriyet meselelerini makalelerinde klasik liberal olarak adlandırabilecek bir duruşla ele aldıkları görülmektedir.

26 Burhan Belge, " 'Milliyetçilik' Mefhumunda Yeni Bir İstihaleye Doğru", s. 197.

27 Burhan Belge, "Türk Milliyetçiliği", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ağustos 1943, s. 251.

28 Burhan Belge, *a.g.m.*, s. 262.

29 Burhan Belge, *a.g.m.*, s. 259.

30 Feroz, Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 79.

Bireysel hürriyetlerin tesisi ve korunmasıyla ilgili meseleleri teorik düzeye inceleleyen makaleler yayımlayan Devletler Hukuku profesörü Etem Menemencioğlu, bu yazılarında liberalizmin ahlâkî temellerini teşkil eden ve “hayat, hürriyet, mülkiyet” şeklinde formüle edilen bireyin kaldırılamaz, vazgeçilemez, ihlal edilemez haklarına ilişkin hususlara değinmiştir. Cumhuriyet inkılaplarını kabul etmeyenlerin zorla ikna edilmeleri gerektiğinin³¹ savunulduğu yıllarda Memenencioğlu, fikir hayatındaki bu hâkim görüşün tam aksi istikametteki düşüncelerini dile getirerek, düşünce ve ifade hürriyetinin tesis edilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Düşünce ve ifade hürriyetlerine ilişkin yazılarının temel çerçevesini; bu hürriyetlerin devletler tarafından garanti altına alınması gerektiği, devletin topluma herhangi bir siyasî fikri zorla kabul ettiremeyeceği ve toplumun bu tek fikir doğrultusunda görüşlerini açıklamaya zorlanamayacağı hususları oluşturmuştur.

Menemencioğlu'na göre başkalarının hürriyetlerinin muhafaza edilmesi dışında hiçbir sınırlamaya tabi tutulamayacak olan hürriyet mefhumu; kişinin doğal, fikrî ve manevî faaliyetlerini icra ve geliştirme hususunda sahip olduğu iktidar manasına gelmektedir. Kant'ın hürriyet ile özerklik arasında kurduğu zorunlu ilişkiye benzer şekilde bireyin de sahip olduğu bu iktidarı kullanmak suretiyle özerk bir varlık haline geldiğini belirtmektedir.³² Memenencioğlu, insanların eşit ve hür bir şekilde yaşayabilmelerini mümkün kılan bir diğer unsurun mülkiyet hakkı olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte mülkiyet hakkı hayat ve hürriyet hakları gibi sınırsız niteliği haiz değildir. Mülkiyet edinme ve kullanma hususlarında özgür olan bireyler aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumda belirli vazifelerle yükümlü oldukları için kamu yararı uyarınca mülkiyet hakkından feragat edilebilmektedir.³³ Hürriyet ve eşitlik arasındaki ilişkiye de temas eden Menemencioğlu, eşitliği mutlak eşitlik olarak görmek yerine kanun önünde tüm vatandaşların aynı statüde olması, gerekli şartları taşıyan herkesin kamusal mevkilere ulaşması ve herkesin toplum hayatının gerektirdiği vecibeleri ifa ederken aynı yükümlülüklerle tabi olması şeklinde tanımlamaktadır.³⁴

Etem Menemencioğlu'nun sınıflandırdığı ve izah ettiği hürriyetler arasında din hürriyetine ayrı önem atfettiği anlaşılmaktadır. Dile getirilen bu görüşlerde dikkati çeken ilk husus din hürriyeti üzerinden dinin birey ve toplum açısından derin anlamlar taşıdığıнын ifade edilmesidir. Hilafetin ilgası, medre-

31 Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılap ve Kadro*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 75.

32 Etem Menemencioğlu, “Ferdin Muhtariyeti: II. Hürriyet”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Ekim-Kasım 1932, 19-20, s. 27.

33 Etem Menemencioğlu, “Ferdin Muhtariyeti: IV. Mülk”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Ocak 1933, 22, s. 50.

34 Etem Menemencioğlu, “Ferdin Muhtariyeti: III. Müsavat”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Aralık 1932, 21, s. 39.

se ve tekkelerin kapatılması, dinî ve hayrî vakıfların kendi işleyişlerinin dışına çıkartılması, din adamlarının yargılanmaları, ezanın Türkçe okunması, neredeyse hiçbir dinî neşriyatın basılamaması gibi hadiseler başta olmak üzere Türkiye’de dinî alanın hızla daraltıldığı bir dönemde Menemencioğlu’nun din hürriyetine ilişkin görüşlerinin bulunduğu dönemin –belki bugün dahi- çok ilerisinde olduğu görülmektedir. Din hürriyetini kişinin istediği şeye inanması olarak tanımlayarak, dinin devletin her türlü kanunî müdahalesinden korunması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre din insanların bireysel hayatlarında karşılık bulduğu kadar toplumsal alandaki ilişkilerinde de belirli öneme sahiptir. Menemencioğlu serdettiği bu görüşlerinde dini sadece vicdanî değer olarak gören ve onun toplumsal tezahürünü kabul etmeyen görüşten ayrıldığı görülmektedir. Dinin vicdanî boyutunun yanı sıra itikadî ve amelî boyutlarının da varlığını zikrederek, dinin insanın bireysel hayatındaki itikadını tanzim ettiği gibi toplumsal hayatındaki bu itikadın tatbikini (ibadetini) de ihtiva ettiğini söylemektedir. Menemencioğlu, milliyetçilikle ilgili görüşlerini beyan eden diğer yazarların aksine, dinin toplumsal hayattaki tesiri neticesinde milletleşme sürecindeki olumlu etkisine de temas etmiş ve dinin tatbiki sayesinde geçmişteki büyük milletlerin meydana geldiklerini ifade etmiştir.³⁵

Dinin bireysel ve toplumsal hayattaki anlamından hareketle inanç ve ibadet serbestiyetini ihtiva eden din hürriyeti mefhumu yerine sadece inancın korunmasına işaret eden vicdan hürriyeti kavramının kullanılmasını tenkit ederek, dinin taşıdığı bu derin anlamı idrak etmek açısından yetersiz bulunmaktadır. Menemencioğlu din hürriyetine yüklediği bu mana üzerinden dinî kurumların varlığının meşruiyetine ve ayrıca özgürce faaliyette bulunabilmelerine değinmektedir. Dinin sosyal vasfı birtakım dinî kurumların doğmasını sağlamıştır. Devletlerin bu kurumları ehemmiyetle nazarı itibara almaları gerekmektedir. Zira, din hürriyeti aynı zamanda dinî yapıların serbestçe hareket edebilmelerine karşılık gelmektedir.³⁶ Menemencioğlu din hürriyetiyle ilgili genel olarak teorik boyutta bilgi vermekte ve verdiği nadir pratik örnekleri ise Hristiyanlıktan seçmektedir. İslamî değer ve kurumların sosyal ve siyasî varlığıyla ilgili yaşanan büyük değişimle ilgili herhangi bir görüş belirt(e)memektedir. Buna rağmen dinin birey ve toplum için taşıdığı değeri ifade eden görüşlerinin çağının çok ilerisinde olduğu aşikârdır.

Dergide demokrasi ve hürriyetle ilgili yayımlanan yazıların özellikle 1946 yılında yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’nin yirmi iki yıllık tek parti dö-

35 Etem Menemencioğlu, “Hürriyeti Fikriyye, Hürriyeti Diniye”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Haziran 1931, 3, s. 4.

36 Etem Menemencioğlu, *a.g.m.*, s. 5.

nemini sona erdirerek 1945 yılında çok-partili siyasî hayata geçme kararı alması, 24 Ekim 1945 tarihinde ilk genel kurulunu gerçekleştiren Birleşmiş Milletlerin temel insan haklarını esas alacak bir beyanname hazırlanmayı görüşmesi ve 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulması bu ilginin nedenleri olarak sayılabilir. Nitekim derginin yazı işleri müdürü Hasan Refik Ertuğ 1946 yılının Ocak ayında temel insan hakları meselesi hakkında kaleme aldığı yazısında, insan haklarının mahiyetinin ve Türkiye'deki mevcut durumun ne olduğuna temas etmiştir. Ertuğ, temel hürriyetleri kişinin varlığının ve meskeninin korunması; dilediği inancı seçmesi, inanması ve ifade etmesi (Menemencioğlu'nun özellikle vurguladığının aksine dinî inancın serbest şekilde yaşanabilmesiyle ilgili herhangi bir ifade yer almamaktadır); tercih ettiği işte çalışabilmesi; mülkünü dilediği şekilde kullanabilmesi ile dernek kurabilmesi hürriyetlerini ihtiva ettiğini belirtmiştir. Ertuğ, temel insan haklarının neler olduğunu sıraladıktan sonra millet arası bir teşkilatın kabul etmeyi düşündüğü bu prensiplerin Cumhuriyetle birlikte Türk Kamu Hukuku içinde zaten yirmi iki yıldır mevcut olduğunu söylemiştir.³⁷

Dergide demokrasi ve bireysel hürriyetler konusuna önem veren bir diğer yazar Ali Fuad Başgil olmuştur. Başgil'in bireysel hürriyetlere ilişkin yaklaşımı Etem Menemencioğlu'nun yaklaşımıyla neredeyse aynı görünmektedir. Demokrat Parti'nin kurulmasından bir ay sonra dergide yazıları yayımlanmaya başlayan Başgil, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılacak ilk çok partili seçimden önce demokrasinin ve hürriyetin ne anlama geldiğini ve bu iki değer birbirleriyle olan ilişkisini izah etmeye çalışan altı makale kaleme almıştır. Güncel siyasî gelişmeleri değerlendirmekten ziyade teorik düzlemde meseleyi inceleyen yazara göre, demokrasi ve hürriyet düşüncesi ile adalet ve mutluluk arasında birbirlerinin varlığını temin eden bir ilişki bulunmaktadır.³⁸

Başgil'e göre demokrasinin can damarını çoğunluk fikri teşkil ettiği için demokrasi teorisiyle ilgili görüşlerine çoğunluk fikrini açıklamakla başlamaktadır. Toplumda birbirinden farklı kanaate sahip birçok grup bulunduğu hareketle demokratik bir hükümet sistemi ancak çoğunluğun görüşünü esas alması neticesinde mümkün olabilecektir. Bozulmamış hakikî demokrasilerde kuvveti ve yetkiyi kullanma hakkı hürriyet ve eşitlik ilkeleri esas alınarak vücut bulan çoğunluğun elinde bulunmaktadır. Demokrasinin esas aldığı çoğunluk düşüncesi toplumu oluşturan insanlar arasında sınıf, unvan, durum ve meslek farkı gözetmeksizin onları eşit birer vatandaş olarak kabul etmesi fikrine dayanmaktadır. Ayrıca bu çoğunluğun herhangi bir imtiyazlı

37 Hasan Refik Ertuğ, "İnsanlar İçin Temel Haklar", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ocak 1946, 178, s. 524-525.

38 Ali Fuad Başgil, "Demokrasiye Dair I", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Şubat 1946, 179, s. 579.

grup veya teşekkül olamayacağını da ilave etmektedir.³⁹ Başgil demokrasi-lerin siyasî açıdan çoğunluğun idaresi anlamına gelmesine karşın demokrasi için çoğunluğun esas amaç olmadığını belirtmektedir. Demokrasilerin esas gayesi insanı başlı başına bir değer olarak kabul ederek onların hürriyetlerini temin etmek suretiyle toplumsal emniyet ve adaleti gerçekleştirmek için bir araç vazifesi görmektir.⁴⁰

Demokrasinin yönetim şekilleri arasındaki en iyi sistem olmasına karşın bu özelliğini koruyup, layıkıyla varlığını sürdürebilmesi için kişi hürriyetlerine ve eşitliğe dayanması gerekmektedir. Aksi takdirde demokratik yönetim de zamanla yozlaşacak ve kötü bir yönetime dönüşecektir. Demokrasilerin sahip olduğu eşitlik fikri, Başgil'e göre, sosyalistlerin iddia ettiği gibi iktisadî eşitliğe veya oligarşilerin tatbik ettiği şekilde herkesi eşitsizlikte eşitlemek gibi düşünceden çok farklıdır. Demokrasilerin dayandığı eşitlik düşüncesi tüm vatandaşların medenî ve siyasî haklara sahip olabilmesidir. Kanunların halkın müşterek aklı ve serbestçe verdikleri oyları neticesinde kabul edilmesi ile ehliyet ve şahsiyet sahibi herkesin devlet hizmetinde görev alabilmesi manasına gelmektedir.⁴¹

Başgil'e göre demokrasi fikriyle hürriyet arasında zorunlu bir ilişki bulunmaktadır. Zira, hürriyet toplumsal hayatla ilgili olmakla birlikte aynı zamanda çok yüksek bir ideale de tekabül etmektedir. Kantçı özgürlük anlayışından hareketle hürriyeti insanın bedenî, fikrî ve manevî kuvvet ve kabiliyetlerini serbestçe -başkası tarafından tazyike ve müdahaleye uğramaksızın- kullanabilmesi ve buna ilaveten kendi aklı, iradesi ve toplum hayatının müsaade ettiği şekilde kendini geliştirebilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu özellikleri itibarıyla hürriyet medeniyetin tesisi için elzem olduğu kadar insanın kendisini gerçekleştirebilmesi açısından da ahlâkî bir görev halini almaktadır.⁴²

Hürriyete ilişkin bu özgürlükçü tanımdan hareketle hürriyetin fizikî, fikrî ve vicdanî olmak üzere üç unsuru bulunduğunu dile getiren Başgil, fizikî hürriyetin insanların serbestçe eylemde bulunabilmelerine karşılık gelirken, fikir hürriyetinin serbestçe düşünme ve bu düşünceleri başkalarıyla paylaşılabilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Vicdan hürriyeti ise herkesin dilediği dinî veya inancı serbestçe benimsemesi ve iman ettiği bu değerleri başkalarına açıklayabilmesini ihtiva etmektedir. Başgil bu üç farklı unsurdan en önemlilerini fikir ve vicdan hürriyeti olarak görmekte ve bu iki hürriyetin

39 Ali Fuad Başgil, "Demokrasiye Dair II", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Mart 1946, 180, s. 629-630.

40 Ali Fuad Başgil, "Demokrasiye ve Hürriyet", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Temmuz 1946, 184, s. 151.

41 Ali Fuad Başgil, "Demokrasiye ve Müsavat Kaideleri", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Haziran 1946, 183, s. 95-96.

42 Ali Fuad Başgil, "Hürriyete Dair I", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Nisan 1946, 181, s. 2.

en büyük düşmanının ise taassup olduğunu ifade etmektedir. Taassubun ise baskı ve tahakküm araçlarını kullanarak bu hürriyetleri zayıflatmaya ve yok etmeye çalıştığını dile getirmektedir. Eski devirler dinden kaynaklanan taassup egemenken Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu taassubun laik bir renge büründüğü ve din adına yapılan baskı ve tahakkümün vatan veya millet adına yapıldığını söylemiştir.⁴³ Fakat fikirlerin ve inançların taassupla, silahla ya da engizisyonla yok edilemeyeceğini, eninde sonunda hür düşüncüyü bastırmak isteyen müstebitlerin bu fikirler tarafından mağlup edileceğini dile getirmiştir.

Sonuç

Siyasî İlimler Mecmuası, 1955 senesinde çıkartılan 297. sayısı ile yayın hayatına son vermiş ve yerini "Siyasî İlimlerde Fikir Dünyası" dergisine bırakmıştır. Türkiye gibi dergilerin kısa ömürlü oldukları bir ülkede yirmi dört sene boyunca aralıksız yayınlarına devam eden dergi, ilk sayısından son sayısına kadar entellektüel ve akademik çizgisini muhafaza etmeyi başarmıştır. Birbirinden çok farklı düşünce geleneklerinden gelen yazarlar siyasî, iktisadi, mali, idari ve felsefi meselelerde kendi görüşlerini özgürce ifade edebilmişler ve bu sayede Siyasî İlimler Mecmuası, bir dergide çok da fazla rastlanılmayan bir düşünce zenginliğine sahip olabilmektedir.

Tek-parti döneminin yerleşmeye başladığı bir dönemde yayın hayatına başlayan dergide ele yayımlanan siyasî makaleler üzerinden benimsenen yeni ilkelerin ve görüşlerin nasıl teorileştirildiği, benimsendiği veya tenkit edildiğini incelemek mümkündür. Siyasal Bilgiler Okulu'nun yayını olması sayesinde bu değişimin üniversiteden nasıl görüldüğü de bu yazılar üzerinden anlaşılabilir. Bu minvalde Siyasî İlimler Mecmuası, kuruluşundan itibaren nispeten bağımsız ve de kendisine has bir çizgi oluşturmayı başarmış olsa da, tek-parti iktidarının hemen her alanda etkisinin yoğun olarak hissedildiği bu dönemde, kaçınılmaz şekilde hâkim siyasî havanın tesirinde kalmıştır. Nitekim Lozan Antlaşmasının imzalanmasının onuncu yılı ve Cumhuriyetin ilanının onuncu yılı kutlamaları nedenleriyle özel sayılar çıkartılmıştır. Bu sayılarda yeni devletin siyasî, iktisadî ve toplumsal kazanımları üzerine duran yazılar yayımlanmış ve tek-parti döneminde sıkça dile getirilen eski ile yeni dönemler arasındaki farklılıklara vurgular yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanının onuncu yılı kutlamaları nedeniyle iktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından hazırlanan "Eskinin sonu Sevr, Yeninin Başı Lozan", "Türk İnkılabı Türküdür", "Kemalizm Yolumuzdur", "İmtiyazsız Kay-

⁴³ Ali Fuad Başgil, "Hürriyete Dair II", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Mayıs 1946, 182, s. 51.

naşmış Milletiz” gibi sloganlar dergideki yazıların altında yer almıştır. Böylelikle dergi, iktidarın görüşleri doğrultusunda halkın yeni döneme uygun bir şekilde bilinçlendirilmesi çalışmalarının içinde kısmen de olsa yer almıştır.

Rejimin genel anlayışıyla uyumlu yazıların neşredilmesine rağmen, derginin Cumhuriyet inkılaplarının ideolojisini oluşturmaya veya topluma benimsetmeye çalışmak gibi bir amacı benimsediğini söylemek mümkün değildir. Bu bakımdan örneğin rejimin propaganda aracı şeklinde hareket eden Halkevleri tarafından yayımlanan *Ülkü Dergisi*’ndeki ideolojik homojenlik veya *Kadro Dergisi*’ndeki yeni rejimin ideolojisini üretme gayreti *Siyasî İlimler Mecmuası*’nda görülmemektedir. Dergi yayın hayatı boyunca farklı görüşteki fikir adamlarının yazılarına yer vermesi ve de akademik meseleleri esas alması itibariyle bağımsız ve de farklı hüviyetini her daim muhafaza edebilmeyi başarmıştır. Herhangi bir düşünceyi merkeze almak yerine farklı kanaatlere sahip yazarların fikirlerinin yayımlanabildiği serbest bir yaygın politikasını esas almıştır.

Kaynakça

- AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 79.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 75.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, “İktisadi Devletçilik Hakkında Konferans”, *Kooperatif Dergisi Seçilmiş Makaleler*, Mart 1933, 10, s. 174.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, AİTİA Yayınları, Ankara, 1981, s. 42.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, “İktisadî Devletçilik ve Mevzuları”, *Türkiye’de Devletçilik*, Der. Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 30.
- BAŞGİL, Ali Fuad, “Demokrasiye Dair I”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Şubat 1946, 179, s. 579-585.
- BAŞGİL, Ali Fuad, “Demokrasiye Dair II”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Mart 1946, 180, s. 627-634.
- BAŞGİL, Ali Fuad, “Hürriyete Dair I”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Nisan 1946, 181, s. 1-6.
- BAŞGİL, Ali Fuad, “Hürriyete Dair II”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Mayıs 1946, 182, s. 49-52.
- BAŞGİL, Ali Fuad, “Demokrasiye ve Müsavat Kaideleri”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Haziran 1946, 183, s. 93-97.
- BAŞGİL, Ali Fuad, “Demokrasiye ve Hürriyet”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Temmuz 1946, 184, s. 149-152.
- BAYRAMOĞLU, Fuat, “Millet, Milliyet ve Ümmet Kelimelerinin Mana Değiştirmeleri”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Ağustos 1939, 101, s. 190-199.
- BAYRAMOĞLU, Fuat, “Milliyetçiliği Anlamak İçin III”, *Siyasî İlimler Mecmuası*, Kasım 1939, 104, s. 399-407.

- BAYRAMOĞLU, Fuat, "Milliyetçiliği Anlamak İçin VII", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Nisan 1940, 111, s. 160-166.
- BAYRAMOĞLU, Fuat, "Tarih, Şef, Milli Birlik", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Temmuz 1940, 112, s. 175-178.
- BAYRAMOĞLU, Fuat, "Hakiki Kuvvet", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Eylül 1940, 114, s. 285-289.
- BELGE, Burhan, " 'Milliyetçilik' Mefhumunda Yeni Bir İstihaleye Doğru", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Temmuz 1943, 148, s. 192-198.
- BELGE, Burhan, "'Türk Milliyetçiliği'", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ağustos 1943, s. 248-263.
- BELGE, Burhan, "Milliyetçiliğin Açık Havasında", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Mayıs 1944, 158, s. 93-108.
- BORA, Tanıl, *Türk Sağının Üç Hâli, Birikim Yayınları*, İstanbul, 2003, s. 35-36.
- BORATAV, Korkut, *Türkiye'de Devletçilik, Savaş Yayınları*, Ankara, 1982, s. 59.
- BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi, Gerçek Yayınevi*, İstanbul, 1998, s. 74.
- DEREN, Seçil, "Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Milliyetçilik*, c. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 533-540.
- ERTUĞ, Hasan Refik, "İnsanlar İçin Temel Haklar", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ocak 1946, 178, s. 523-525.
- ERTUĞ, Hasan Refik, "Devletçiliğe Dair", *Siyasal İlimler Mecmuası*, Nisan 1949, 217, s. 1-3.
- IRMAK, Mahmut Sadi, "Türk Milletinde İrsî Hamule", *Mülkiye İçtimai İlimler Mecmuası*, Ekim 1934, 43, s. 6-8.
- İNÖNÜ, İsmet, "Fırcamızın Devletçilik Vasfı", *Türkiye'de Devletçilik*, Der. Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 41-43.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, "Tek Parti Döneminin 'Matbuat'ı Üzerine Gözlemler", Mete Tunçay'a Armağan, Der. M.Ö. Alkan, T. Bora, M. Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 573-602.
- MENEMENCİOĞLU, Etem, "Hürriyeti Fikriyye, Hürriyeti Diniye", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Haziran 1931, 3, s. 1-5.
- MENEMENCİOĞLU, Etem, "Ferdin Muhtariyeti: II. Hürriyet", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Ekim-Kasım 1932, 19-20, s. 26-28.
- MENEMENCİOĞLU, Etem, "Ferdin Muhtariyeti: III. Müsavat", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Aralık 1932, 21, s. 36-39.
- MENEMENCİOĞLU, Etem, "Ferdin Muhtariyeti: IV. Mülk", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Ocak 1933, 22, s. 48-51.
- ONAR, Sıddık S., "Devletçilik ve İdare Hukuku", *Siyasal Bilgiler Mecmuası*, Ocak 1937, 70, s. 1-8.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2003, s. 50.
- Tunçay, Mete, "Tek Parti Döneminde Basın", *Eleştirel Tarih Yazıları*, Der. H.B. Türk, H.E. Beriş, Liberte Yayınları, Ankara, 2005, s. 123-128.
- YAZIR, Muhtar, "Demokrasi ve Devletçilik", *Siyasal İlimler Mecmuası*, Ocak 1950, 226, s. 382-386.